

Lykilþættir og tillögur til úrbóta

Eftirfarandi er samantekt á helstu niðurstöðum starfshópsins til úrbóta hvað varðar minjavernd á Íslandi.

1. Auka þarf aðkomu almennings að minjavernd, fækka þarf hindrunum og auka þarf áhuga á minjum hjá ungu fólki.

Veita þarf almenningi ríkari aðkomu að minjavernd. Það á m.a. við varðandi tillögur að friðlýsingu á stöðum, minjum og byggingum.. Slíkt myndi stuðla að vandaðri stjórnsýslu og auka líkur á sátt um ákvarðanir. Til að almenningur geti haft aðkomu að og tekið þátt í ákvarðanatöku um verndun og friðlýsingar þarf stjórnsýsla að vera opin og gagnsæ en einnig þarf að vera fyrir hendi góð miðlun á upplýsingum og þekkingu til almennings. Tengja þarf minjaverði í héraði enn betur við almenning og sveitarfélög og virkja minjaráð landshluta enn betur í þessu samhengi. Búa þarf grasrótarsamtökum og áhugafélögum í héraði betri skilyrði t.d. með því að finna farveg fyrir verkefni sem þau vilja taka þátt í varðandi minjavernd. Auka þarf möguleika á frekari þátttöku almennings í minjavernd í gegnum sjálfböðavinnu og skapa vettvang til slíks, svo sem á vettvangi hollvinasamtaka fyrir tiltekna staði. Efling á aðkomu hollvinasamtaka og sjálfböðaliða þarf að vera í góðri samvinnu við fagfólk og stofnanir. Afmarka þarf þannig mjög skýrt hvað gæti fallið hér undir, en nefna má viðhald og rekstur minjastaða.

Tillögur til úrbóta:

- a. Greina Árósasamninginn og aðra alþjóðasamninga hvað varðar þátttöku og aðkomu almennings að minjavernd og leggja til aðgerðir á grundvelli þeirrar greiningar.
- b. Minjastofnun Íslands verði falið að gera aðgerðaáætlun sem tæki á því hvernig veita megi almenningi ríkari aðkomu að minjavernd.

Til að aukin þátttaka almennings skili árangri þarf að efla menntun og fræðslu um minjar og minjavernd með breiðu samtali og samstarfi. Aukin þekking og skilningur á minjavernd og mikilvægi hennar stuðlar að aukinni þátttöku og samfélagslegu samtali um þennan mikilvæga málaflokk. Kappkosta þarf að auka fræðslu um menningarminjar, sögu þeirra, byggingararf og varðveislu bæði í gegnum formlegt skólastarf, safnastarf sem og með almenningsfræðslu. Mikilvægt er að koma á samstarfi milli ólíkra stofnana, fagfólks og nærsamfélagsins í því augnamiði að auka þekkingu á menningarminjum.

Tillögur til úrbóta:

- c. Minjastofnun Íslands verði falið að gera aðgerðaáætlun sem tæki á því hvernig efla má fræðslu til almennings um fornminjar og byggingararf.
- d. Halda menningarminjaping á tveggja ára fresti og líta til náttúruverndarþinga sem áður voru haldin hvað varðar aðkomu grasrótarinnar. Slíkt þing væri til þess fallið að leiða saman opinberar stofnanir sem sinna málaflokknum, félagasamtök og almenning og fá fram gagnlegar umræður sem nýtast stofnunum í frekari vinnu þeirra. Á slíku þingi má t.d. ræða nýminjar, minjavernd í héraði, framlag almennings og félaga, minjaverði, o.s.frv. Gagnlegt væri að fyrsta

menningarminjapingið yrði haldið á næstu misserum í ljósi breytinga sem nú eru að verða á umhverfi málaflokksins.

2. Hlúa þarf betur að friðlýstum minjastöðum og fá gleggri mynd af ástandi þeirra.

Forsendur friðlýsingar þurfa að vera skýrar og ástæður friðlýsingar sömuleiðis. Endurskoða þarf friðlýsingaskrá á þriggja ára fresti í samræmi við lög nr. 80/2013 um menningarminjar, sinna þarf lágmarksviðhaldi á slíkum stöðum, t.d. að slá gras, svo að rústir séu sjáanlegar.

Tillögur til úrbóta:

- a. Greina hvort friðlýsing sé skilvirkt stjórnþæki og meta valkosti í því samhengi. Skoða mætti hvort aðrir valkostir en friðlýsing, sem er hæsta stig verndunar og er í eðli sínu stjórnvaldsákvörðun sem felur í sér langt, lögbundið ferli, gætu uppfyllt sömu verndarmarkmið.
- b. Skilgreina aðkomu ríkis og sveitarfélaga að rekstri, viðhaldi og vöktun friðlýstra minja.
- c. Greina þarf stjórnsýsluferla varðandi friðlýsingar og val á því sem á að friðlýsa. Hér mætti líta til ferils friðlýsinga í náttúruverndarlögum en þar eru skýr ákvæði um tækifæri til athugasemda og samráðs almennings og hagsmunaaðila skilgreind í ferlinu sem er ekki að finna í minjalögum.
- d. Endurskoða þarf friðlýsingaskrá og móta stefnu um endurskoðunina, í því felst að taka afstöðu til ábyrgðar og umsjónar.
- e. Fornleifaskrá þarf alla friðlýsta minjastaði og vakta ástand þeirra með reglubundnum hætti.
- f. Skoða hvort fýsilegt sé að skilgreina úrval merkra minjastaða þar sem þörf er á meiri umgjörð og fræðslu. Faglegar forsendur fyrir slíku úrvali staða þyrftu að vera mjög skýrar.
- g. Skoða hvernig efla megi enn frekar aðgengi að slíkum stöðum með markvissum hætti, svo sem í tengslum við uppbyggingu innviða á áfangastöðum ferðamanna. Bæði ríki og sveitarfélög hafa komið að fjármögnun slíkra verkefna.
- h. Skilgreina þarf umsjónar- og rekstraraðila með minjastöðum og líta til umsjónarsamninga hvað það varðar.
- i. Skilgreina þarf mörk friðlýstra minjastaða hvað varðar umsjónarlega ábyrgð og hvað felist í umsjón og viðhaldi.

3. Byggja þarf upp grunnrannsóknir á sviði menningarminja og menningararfs og stórauka yfirsýn.

Búa þarf rannsóknnum á sviði minjaverndar og varðveislu menningararfs sambærilega umgjörð og rannsóknnum á sviði náttúruvísinda. Tryggja þarf að öflugt rannsóknarstarf styðji við málaflokkinn. Grunnrannsóknir eru forsendar vandaðrar minjavörslu og stjórnsýslu hennar sem og fyrir þekkingu á sögu lands og þjóðar. Þess vegna er mikilvægt að opinber stofnun sinni rannsóknarhlutverki á sviði menningararfsvörslu. Sérstaklega þarf að huga að þessu í fyrirhugaðri nýrri löggjöf varðandi breytt fyrirkomulag minjavörslu. Grunnögn, og þá ekki síst miðlun þeirra til fræðasamfélagsins og almennings, eru ein grunnstöða minjavörslu.

Yfirsýn er nauðsynleg til að geta forgangsraðað og tekið vel rökstuddar ákvarðanir út frá bestu mögulegu vitneskju og þekkingu. Góð yfirsýn dregur úr töfum á afgreiðslu mála og auðveldar forgangsroðun, faglegt mat á verndargildi og aðra mikilvæga ákvarðanatöku í minjavernd.

Til samanburðar er skrásetning og yfirsýn yfir málefni byggingararfs sem nýtur verndar í betra horfi.

Íslenska ríkið er hvatt til þess að standa við skuldbindingar um að skrá og greina menningarlandslag með skipulegum hætti, en fornleifaskráningargögn liggja þar til grundvallar.

Tillögur til úrbóta:

- a. Fornleifaskráning verði skilgreind sem grunnrannsókn og gögn henni tengd grunn gögn.
- b. Ríkisvaldið taki mun stærri skref í átt til þess að fjármagna grunnrannsóknir á sviði minjavörslu. Horfa t.d. til þess hvernig staðið er að grunnrannsóknum á náttúru innan Náttúrufræðistofnunar Íslands.
- c. Efla þarf allar rannsóknir á sviði menningarminja og menningararfs, þ.m.t. handverksþekkingu, en fáar rannsóknarstöður á þessu sviði eru á vegum ríkisins. Þörf er á slíkum vettvangi og þarf ríkið að taka fyrsta skrefið í þá veru.
- d. Skoða þarf sérstaklega innleiðingu Evrópska landslagssamningsins í íslensk lög hvað varðar skráningu og greiningu menningarlandslags á skipulegan hátt. Umhverfis-, orku- og loftslagsráðuneyti ber ábyrgð á innleiðingu og framfylgd samningsins í samvinnu við viðkomandi stofnanir ráðuneytisins.
- e. Ríkisvaldið þarf að móta sér stefnu um eignarhald, viðhald og rekstur gagnagrunna um fornleifar, byggingararf og menningarlandslag.

4. Breytingar á stjórnskipulagi og stofnanaumhverfi þurfa að styðja við málefni minjavörslu.

Eins og fram kom í inngangi stendur yfir undirbúningur að sameiningu þeirra stofnana á sviði náttúruverndar og minjavörslu sem heyra undir umhverfis-, orku- og loftslagsráðuneytið. Slík sameinuð stofnun hefði alla burði til að verða öflug stofnun með sérþekkingu sem nýtist minjavernd. Mikil tækifæri felast í því fyrir minjavernd að vera hluti af stærri, þverfaglegri heild. Til að mynda er kostur að um menningarminjar verði fjallað sem hluta af náttúru- og menningarlandslagi. Þó ákveðin samlegðaráhrif verði í stærri stofnun á sviði náttúru- og minjaverndar verður að hafa í huga og gæta að því að verkefni slíkrar stofnunar geta auðveldlega skarast, þ.e.a.s. að sjónarmið varðandi náttúruvernd geta farið gegn sjónarmiðum varðandi minjavernd. Í nýrri stofnun þarf að gæta að því að hún geti tekið á slíkum málum, þar sem hagsmunir skarast.

Ekki er gert ráð fyrir rannsóknarhluta í hinni fyrirhuguðu, sameinuðu stofnun sem minjavernd verður hluti af, en nauðsynlegt er að gera ráð fyrir rannsóknavinnu varðandi minjamál innan nýrrar rannsóknastofnunar.

Tryggja þarf að fyrirhuguð sameining Minjastofnunar Íslands og stofnana sem hafa umsjón með friðlýstum svæðum leiði ekki til aukinnar fjarlægðar frá öðrum menningarstofnunum sem sinna málefnum menningararfs, t.d. Þjóðminjasafni, háskólum, byggðasöfnum, o.fl.

Mikilvægt er að huga að málefnum minjaverndar í skipuriti og verkefnum nýrrar stofnunar og að fagþekking á sviði minjavörslu sé tryggð til jafns við önnur verkefni stofnunarinnar á sviði náttúruverndar. Þetta á ekki hvað síst við varðandi varðveislu byggingararfs, vernd bátakosts og handverksþekkingar sem nauðsynleg er samhliða slíkri varðveislu.

Tillögur til úrbóta:

- a. Gæta þarf þess að sameinuð stofnun þurfi ekki að fjalla um eigin mál, t.d. ef stofnunin stendur sjálf að framkvæmdum sem hafa áhrif á minjar.
- b. Einnig þarf að aðskilja rannsóknir frá stjórnsýslu ef ákveðið yrði að ríkið myndi taka ábyrgð á grunnrannsóknnum eins og gert er í tilviki náttúruvinnu. Gæta þarf sérstaklega að löggjöf um nýju stofnunina hvað þetta varðar.
- c. Koma upp samráðsvettvangi stjórnsýslunnar um menningarminjar til að stytta boðleiðir. Innan þess vettvangs væri umhverfis-, orku- og loftslagsráðuneyti, stofnun sem fer með málefni minjaverndar, háskóla-, vísinda og nýsköpunarráðuneyti, ráðuneyti menningar og viðskipta og stofnanir sem heyra undir það ráðuneyti sem hafa umsjón með menningarminjum.
- d. Huga strax í upphafi að leiðum sem tryggja að minjavernd verði ekki víkjandi og jafnvel hornreka í stórrí stofnun, og að hugsanleg aðhaldskrafa í framtíð komi ekki hlutfallslega meira niður á henni en náttúruvernd.
- e. Tryggja við stofnanasameiningu að minjaverðir starfi áfram á minjasvæðum á landsbyggðinni og að staða þeirra verði eflað. Vel menntaðir og öflugir minjaverðir eru afar mikilvægur hluti minjaverndar og til þess fallnir að auka samstarf við nærsamfélagið á hverjum stað.
- f. Skortur er á grunnrannsóknnum á sviði menningarminja og menningararfs, þ.m.t. handverksþekkingar. Efla þarf rannsóknarhlutann á þessu sviði og gera ráð fyrir honum innan þeirrar stofnunar sem sinnir grunnrannsóknnum.

5. Nálgun minjaverndar hefur stundum einkennst af viðbragði, boðum og bönnum, sem á rætur sínar í áralangri vanfjármögnun sem mótað hefur og þrengt alla nálgun og sýn varðandi minjavernd.

Meginþungi minjavörslu liggur í eftirliti og jafnvel inngripi í afmörkuð mál og framkvæmdir. Þetta getur og hefur í sumum tilvikum leitt til neikvæðrar ásýndar minjaverndar.

Grunnrannsóknir á sviði minjavörslu ættu að vera grunnur að gerð aðalskipulags sveitarfélaga líkt og skilyrt er í nágildandi minjalögum, þ.e. að það skuli liggja fyrir upplýsingar sem gefa greinargóða mynd af menningarminjum innan sveitarfélagsins. Tilgangurinn með grunnrannsóknnum á minjum er að fyrir liggi sem bestar upplýsingar áður en ákvarðanir eru teknar um nýtingu lands. Slíkt myndi draga úr töfum sem kunna að verða á málum. Einnig drægi slíkt verulega úr þeim tíma sem nú fer í veitingu umsagna.

Tillögur til úrbóta:

- a. Ríkisvaldið taki mun stærri skref í átt til þess að fjármagna grunnrannsóknir á sviði minjavörslu. Horfa ætti til þess hvernig staðið er að grunnrannsóknnum á náttúru innan Náttúrufræðistofnunar Íslands.
- b. Skráning mannvirkja ætti að eiga sér stað við hverfis- og deiliskipulagsvinnu.
- c. Þegar ráðist verður í vinnu við heildarendurskoðun laga um menningarminjar þurfa heimildir Minjastofnunar Íslands hvað varðar umsagnir um skipulagsáætlanir varðar að vera vel skilgreindar. Stofnunin þarf að hafa heimild til umsagnar og viðbragða áður en skipulagsáætlanir koma til framkvæmda.
- d. Skoða þarf í samhengi næstu endurskoðunar laga um menningarminjar hvort fagleg rök séu fyrir því að miða fremur við ártalið 1930 hvað varðar umsagnarskyldu húsa, í stað núverandi

viðmiðunartímabils umsagnarskyldu sem miðar við byggingarárin 1924-1940. Mikill fjöldi húsa var byggður á fjórða áratug síðustu aldar og brýnt er að rík, fagleg rök liggja að baki þeirri vernd sem felst í umsagnarskyldu, enda leggur hún auknar skyldur á húseigendur og stjórnarsýslu minjamála.

6. Vernda þarf merkar nýminjar í lögum og minnka líkur á því að þær tapist.

Fjöldmörg dæmi eru um að nýminjar, þ.e. minjar sem yngri eru enn 100 ára og njóta því ekki lagaverndar, t.d. stríðsminjar, gosminjar, iðnaðarminjar o.s.frv., tapist t.d. vegna nýframkvæmda. Oftar en ekki eru það einstakir hópar eða nærsamfélag sem hefur þekkingu á viðkomandi minjum, sér tækifæri í notkun og varðveislu þeirra til framtíðar. Þetta á jafnt við um jarðfastar minjar, byggingararf, efnivið og handverksþekkingu. Mikilvægt er að stofnanakerfi minjavörslu geti tekið á þessum málum, m.a. í gegnum þátttöku hópa og almennings þegar kemur að ákvörðunum varðandi minjagildi og varðveislu.

Tillögur til úrbóta:

- a. Mikilvægt er að sú stofnun sem fer með vernd menningarsögulegra minja hafi úrræði til að taka til greina sjónarmið hópa og nærsamfélags um varðveislu menningararfs í nærumhverfi sem nýtur annars ekki lögbundinnar verndar. Ákvarðanir um þetta þurfa að gerast með þátttöku frá viðkomandi hópum þar sem tekið er tillit til ólíkra sjónarmiða og vera til þess fallnar að skapa sátt.
- b. Sú stofnun sem fer með vernd menningarsögulegra minja móti sér heildstæða stefnu á þessu sviði studda góðum gögnum úr grunnrannsóknnum, sem og kortlagningu menningarlandslags samkvæmt evrópska landslagssáttmálanum.

7. Fjölga þarf hvötum í núverandi kerfi sem stuðla að vernd og viðhaldi minja, en fækka jafnframt hvötum sem stuðla að eyðingu minja.

Fjölga þarf hvötum til þess að vernda minjar. Þetta á við alla minjaflokka, s.s. trébáta, fornleifar í jörðu og eldri hús.

Tillögur til úrbóta:

- a. Gera þarf greiningu á fyrirkomulagi minjaverndar hvað þetta varðar og greina þá hvata sem leiða til eyðingar minja og hvernig hvata mætti þróa sem myndu stuðla að minjavernd.
- b. Skoða hvernig varðveislu fornbíla er háttað og kanna hvort þar megi taka verklag til fyrirmyndar.
- c. Skipaður verði starfshópur til að greina hvaða möguleikar eru til þess að styrkja fjárhagslegar stoðir minjaverndar, s.s. í gegnum sjóði sem veita styrki, skattalega hvata og/eða ívilnanir sem stjórnvöld gætu veitt. Skoðaðar yrðu erlendar fyrirmyndir hvað þetta varðar.
- d. Mikilvægt er að veita einnig fjármagni til varðveislu óáþreifanlegs menningararfs, þ.m.t. handverksþekkingar, svo sem við bátasmíði, ýmsa húsagerð og aðra handverksþekkingu sem er mikilvægt að viðhalda. Kanna þarf hvort að fýsilegt sé að stofna um það sérstakan sjóð eða hvort auka þurfi við fjármagn og hlutverk þeirra sjóða sem nú þegar eru fyrir hendi.

- e. Greina hvaða þættir þyrftu að vera til staðar svo koma megí í veg fyrir að húseigendur geti látið gömul hús grotna niður, oft með heimild til niðurrifs að lokamarkmiði.
- f. Sameinaðri stjórnslustofnun, sem áform eru um og sem á að ná til verndar menningarminja, verði gert kleift að viðhafa forvirkar aðgerðir, með það að markmiði að eigendur viðhaldi friðuðum og friðlýstum húsum svo verndargildi þeirra haldist áfram. Heimildir þurfa að vera skýrar ef ljóst er að hús eru að grotna niður og sömuleiðis úrræði til að beita dagsektarákvæðum.
- g. Vinna þarf greiningu á gildi eldri húsa og yfirbragðs þeirra fyrir sitt nærumhverfi og lífsgæði fólks. Valin tilvik verði greind með þessum hætti, t.d. húsabyrping á tilteknum stað eða hús sem notið hafa styrkja hjá Húsafríðunarsjóði. Markmiðið er að sýna fram á hve mikill ábati samfélagsins er af því viðhalda eldri húsum, en slíkur ábati getur verið samfélagslegur, efnahagslegur og umhverfislegur.

8. Grænir hvatar í vernd byggingararfsins geta stutt við markmið stjórnvalda um loftslagsmál og hringrásarhagkerfið.

Mikil tækifæri felast í að endurnýta byggingarefni, bæði hvað varðar minjavernd og umhverfisvernd. Oft væri hægt að nýta burðarvirki húsa þó að þau séu rífin að öðru leyti. Hinsvegar eru of fáar hindranir í veginum kjósi eigandi að láta rífa eldra hús.

Tillögur til úrbóta:

- a. Vinna fari í gang varðandi græna hvata til varðveislu húsa í tengslum við loftslagsmál og hringrásarhagkerfið. Sem hluti af þeirri vinnu væri hægt að kanna möguleika á hagrænum hvötum til þess að a) breyta nýtingu húsa í stað þess að rífa þau og byggja ný og b) nýta byggingarefni og burðarvirki eldri húsa.

9. Samþætta þarf mótvægisáðgerðir vegna loftslagsvárs við minjavernd svo tryggt sé að minjum sé ekki ógnað vegna þeirra.

Allar manngerðar breytingar á umhverfinu, t.d. aukin skógrækt og vindmyllur, eru til þess fallnar að breyta ásýnd landsins. Við slíkar breytingar getur samhengi minja og menningarlandslags raskast og leitt til breyttrar ásýndar sögustaða, hindrað sjónlínur og haft áhrif á staðarvitund og upplifun heimamanna og gesta af landinu.

Tillögur til úrbóta:

- a. Stjórnvöld hefji vinnu í tengslum við innleiðingu Evrópska landslagssamningsins þar sem komið er inn á sjónræn gæði landslags og heildarsamhengi náttúrugæða og menningarlandslags.
- b. Stjórnvöld rýni núverandi reglur um leyfisveitingar fyrir skógrækt sem áhrif hefur á minjastaði og menningarlandslag. Skoðað verði að breyta reglum á þann hátt að skógrækt verði leyfisskyld í mun ríkari mæli en nú er. Í því fælist að aukið tillit yrði tekið til menningarlandslags sem annars myndi tapast og skylt verði að fornleifaskrá og eftir atvikum rannsaka minjastaði sem fara undir skógræktarsvæði.

10. Skilgreina þarf árangur í minjavernd á víðtækari hátt.

Núverandi grunnmælikvarðar um árangur snúa að því að ljúka fornleifaskráningu á nokkrum árum. Talsverður árangur hefur náðst í fornleifaskráningu og hann þarf að mæla. Þessi mælikvarði er gagnlegur en aðrar leiðir eru einnig færar til að mæla árangur á sviði minjaverndar og minjavörslu.

Tillögur til úrbóta:

- a. Skrá ástand aldursfriðaðra húsa og annarra mannvirkja, þar með talið í verndarsvæðum í byggð.
- b. Koma mætti upp fjölbreyttum árangursvísum, t.d. er hægt að mæla þann samdrátt sem verður á kolefnislosun með því að varðveita byggingarefni og húsbyggingar frekar en að rífa niður og byggja nýtt. Þá má hugsa sér að mæla fjölda grasrótarfélaga sem taka þátt í minjavörslu, o.fl.
- c. Til að mæla árangur má einnig byggja á hagvísum í tengslum við menningar og hverju hann skilar til þjóðarbúsins.

11. Minnka þarf áhrif fjárhagslegs bolmagns sveitarfélaga og annarra verkkaupa á gæði og framkvæmd fornleifaskráningar og framkvæmdarannsókna.

Kostnaður vegna framkvæmdarannsókna leggst misjafnlega þungt á framkvæmdaaðila sem veldur því að afar misjafnt er hve mikið fjármagn er lagt í slíkar rannsóknir. Rót vandans liggur í núverandi lagaumhverfi og fjármögnunarlíkani fornleifarannsókna og fornleifaskráningar, sem leggur þá skyldu á framkvæmdaaðila og sveitarfélög að standa alfarið straum af slíkum rannsóknum á tilteknu stigi skipulags og framkvæmda.

Tillögur til úrbóta:

- a. Stjórnvöld taki mun stærri skref í átt til þess að fjármagna grunnrannsóknir á sviði minjavörslu svo hægt sé að sinna þeim á myndarlegan hátt. Horfa t.d. til þess hvernig staðið er að grunnrannsóknum á náttúru innan Náttúrufræðistofnunar Íslands.
- b. Stjórnvöld skoði möguleika þess að beita jöfnunarsjóði sveitarfélaga til að jafna aðstöðumun milli sveitarfélaga, ekki síst þar sem um er að ræða fámenn en landmikil sveitarfélög.
- c. Skipaður yrði starfshópur til að greina betur áhrif fjármögnunarlíkans fornleifaskráningar og framkvæmdarannsókna á gæði rannsókna og úrvinnslu niðurstaðna. Slíkur starfshópur komi með tillögur til úrbóta.

12. Huga þarf sérstaklega að vernd þeirra minjaflokka sem eru í hættu á því að tapast á næstu árum.

Strandminjar, stríðsminjar og forn bátar, þ.e. gamlir bátar sem teljast hafa menningarsögulegt gildi, eru dæmi um minjaflokka í mikilli hættu, og skýrist m.a. af því að vernd þeirra er ófjármögnuð. Undir þetta fellur einnig handverksþekking, t.d. í tengslum við varðveislu á húsa- og bátakosti. Handverksþekking er mikilvæg og órjúfanlegur þáttur þegar kemur að viðhaldi húsa, torfhúsa, bátakosti o.fl. Því er mikilvægt að huga að varðveislu handverksþekkingar og gæta að því að hún tapist ekki.

Tillögur til úrbóta:

- a. Kortleggja þarf vandann og gera heildarmat á þeim minjum sem eru í mestri hættu á að tapast á næstu árum. Á slíku mati yrði byggð aðgerðaáætlun og aðgerðum forgangsraðað. Skoða hvort útgáfa válista sé hjálpleg til að vekja athygli á minjum í hættu. Líta mætti til rauða lista Umhverfisstofnunar og reynslunnar af honum.
- b. Stuðla þarf að möguleikum á hagnýtingu menningararfleifðar, t.d. í ferðaþjónustu. Slík nýting, þar sem varðveisla og notkun fara saman, er oft til þess fallin að stuðla að sjálfbæru viðhaldi og varðveislu. Draga úr hindrunum og auka hvata til þess að vernda timburbáta og forða þeim frá förgun, s.s. með því að skoða hvort fella megí niður hafnargjöld. Hvetja til aðkomu fyrirtækja og einkaaðila í menningararfvörslu sem lið í samfélagslegri ábyrgð þeirra.
- c. Stjórnvöld viðurkenni handverksþekkingu sem mikilvægan þátt í menningararfleifð sem þarfnast varðveislu og komi með tillögur til úrbóta með það að markmiði að þekking tapist ekki og að það fái heildarsýn á málaflokkinn.

Fornminjasjóður – tillögur til úrbóta

Starfshópurinn leggur til eftirfarandi:

1. Nægt fjármagn

- a. Efla þarf og stækka sjóðinn í ljósi hins háa synjunarhlutfalls styrkhæfra umsókna, en 75 umsóknir berast að jafnaði í sjóðinn á ári hverju, þar af 50 sem metnar eru styrkhæfar en 25 sem fá styrk.
- b. Stækka þarf styrki í stað þess að dreifa lágum fjárhæðum á mjög marga aðila, s.s. með hlutastyrkjum. Styrkuppþæðir eru of lágar og mæta aðeins hluta þess kostnaðar sem felst í fornleifarannsókn.

2. Aukinn fyrirsjáanleiki

- a. Skoða ætti að miða styrki við verkefni í heild en ekki einstaka verkáfanga. Taka mætti í því skyni upp fyrirkomulag öndvegisstyrkja til þriggja ára til að auka fyrirsjáanleika.

3. Ný úrræði fyrir minjar sem eru í hættu

- a. Finna þarf lausnir og leiðir til að fjármagna brýn verkefni sem sjóðurinn hefur litið sem ekkert getað sinnt, en það eru:
  - i. a) viðhald og viðgerðir á bátum, öðrum menningarminjum og minjastöðum,
  - ii. b) forvirkar aðgerðir og viðbrögð við eyðileggingu fornleifa vegna náttúruvár.
  - iii. Einnig þarf að veita Minjastofnun Íslands fjárhagslegt svigrúm til að grípa inn í þegar fornleifum er ógnað vegna framkvæmda, og hafa þannig úrræði í sjóðnum er varðar bráðaaðgerðir.

Húsafríðunarsjóður – tillögur til úrbóta

Starfshópurinn leggur til eftirfarandi:

1. Skýr stefna

- a. Sjóðurinn starfi eftir skýrri heildarstefnu svo tryggt sé að fjármunir renni til þeirra verkefna sem mestu máli skipta og eru í samræmi við faglegar áherslur.

2. Nægt fjármagn

- a. Efla þarf og stækka sjóðinn í ljósi verulegrar fjölgunar á lögvernduðum húsum og mannvirkjun með nýlegri lagabreytingu.

3. Aukinn fyrirsjáanleiki

- a. Taka þarf upp fyrirkomulag öndvegisstyrkja til þriggja ára til að auka fyrirsjáanleika.

4. Eftirfylgd

- a. Auka þarf miðlun í tengslum við framgang verkefna sem hlotið hafa styrk.

5. Ný úrræði

- a. Stofna þarf sérstakan sjóð fyrir kirkjur.
- b. Víkka þarf út verksvið sjóðsins þannig að honum verið heimilt að styrkja umfangsmikil viðhaldsverkefni á menningarminum.